

Трудові екологічні справи як чинник формування екологічної культури школярів

Анотація. В статті йдеться про окремі форми екологічного виховання учнів під час трудового навчання в закладах загальної середньої освіти, зокрема трудові справи екологічного спрямування з поліпшення стану довкілля. Навчальна екологічна стежка під час трудового навчання – це спеціально обладнана в освітніх цілях природна територія, на якій створюються умови для виконання системи завдань. Трудова діяльність учнів організовується в природному оточенні. Завдання виконуються під час екскурсій і практикумів. Це дозволяє порівнювати природне й перетворене середовище, вивчати характер природоперетворювальної діяльності людини, аналізувати й прогнозувати різні наслідки такої діяльності, спостерігати прояви антропогенного впливу на природну територію і регулювати режим її використання.

Ключові слова: довкілля, екологічні ризики, екологічне виховання, екологічні справи, екологічні стежки, трудове навчання.

Abstract. The article deals with some forms of ecological education of pupils in the course of labor education in general secondary education institutions, in particular environmental labor issues.

The ecological footpath during work-based training is a specially equipped natural educational area in which educational conditions are created. The work activities of students are organized in a natural environment. Tasks are performed during field trips and workshops. It allows to compare the natural and transformed environment, to study the nature of human activity, to analyze and predict different consequences of such activity, to observe the manifestations of anthropogenic impact on the natural territory and to regulate the mode of its use.

Keywords: environment, ecological risks, ecological education, ecological affairs, ecological trails, labor training.

Постановка наукової проблеми. Екологія – синтетична наука, і практично кожна екологічна ситуація має багатоаспектний характер, що дає можливість встановити взаємозв'язок між різними навчальними курсами. Міждисциплінарний підхід дозволяє сформулювати в школярів потребу в багатоплановому аналізі екологічних проблем. Але здійснити такий підхід можливо лише за відповідної екологічно підготовки вчителя-предметника. Вирішення глобальних проблем, які стоять перед людством, вимагає інтеграції навколо них комплексу наукових дисциплін. Відповідно і в середній школі становлення і розвиток екологічної моралі повинні базуватися на екологізації основних навчальних дисциплін і координації їх екологічного змісту. Насамперед це стосується біології, географії, фізики і хімії. Проте в середній загальноосвітній школі зв'язок екологічних проблем з глибинними законами природи і суспільства простежується не завжди. І хоча екологічна освіта проголошується під лозунгом інтеграції та комплексності знань, практично вона здійснюється в більшості випадків на основі біології. До цих пір залишається відкритим питання про те, яким повинен бути зміст екологічної освіти під час навчання технологій у школі і ЗВО, які галузі науки мають визначити його основу, як при цьому співвідносяться наука, мистецтво, література, трудова діяльність.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Популярні Твіттер-тренди Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ-2020) підкреслюють, що у 2020 році увага учасників заходу спрямовувалась на подолання кризи, пов'язаної із змінами клімату. Обговорення питань про врятування планети стали самими актуальними. Так на проблему кліматичних змін зазначала президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляйен, яка пообіцяла, що до 2050 року Європа стане першим континентом, котрий буде кліматично нейтральним. Вона підготувала базу для подання флагманського проекту – «Європейська зелена угода». Ці проблеми будуть актуалізовані на кліматичному саміті у Глазго. **Принц Чарльз** оголосив про запуск Ініціативи і Ради зі стійких ринків у співробітництві з ВЕФ-2020, щоб визначити шляхи декарбонізації світової економіки і переходу до стійких ринків. Відомий ведучий телешоу про оточуюче середовище Девід Аттенборо у бесіді з принцем Уїльямом підкреслив важливість збереження біовидів на планеті заради людства і його виживання, свідомо контрастуючи зі словами політиків-популістів.

Онлайн-тенденції у 2020 році дещо змінились порівняно з 2019 роком, коли ключовими темами були «гендерна рівність» та «різноманіття». Нині зміни клімату, відновлювальні джерела енергії та стійкий розвиток стали ключовими темами разом з геополітикою. Саме тому разом з домінуючими темами у Давосі опубліковано низку доповідей ВЕФ-2020 і його партнерів, серед яких є рейтинг країн за соціальною мобільністю, з якого видно, що для соціально-економічних ліфтів деяким

країнам потрібні цілі покоління, для інших країн цей процес є прискореним.

«Майбутнє економіки» – це сама вживана фраза форуму. Це пов'язується з публікацією глобального звіту про ризики на 2020 рік, в якому наведено світові ризики і описано екологічні, океанічні і кліматичні ризики, що є загрозливими для економіки.

Ще однією обговорюваною проблемою на ВЕФ-2020 було перенавчання кадрів. Експерти закликають до революції у цій галузі, тому що до 2030 року необхідно перенавчити більше мільярду людей, інакше вони стануть безробітними. До 2022 року 42% основних навичок для виконання існуючих робіт зміняться. Саме тому проблема навчання технологій з екологічним аспектом є важливою.

Виклад основного матеріалу. Гармонійне співіснування суспільства, людини і природи вимагає випереджувальної і кардинальної екологізації суспільної свідомості. Екологічна трансформація свідомості і діяльності має бути висхідним ступеневим процесом від набуття простої екологічної грамотності до високої екологічної культури, адекватної умовам сьогодення. Не варто ігнорувати ще один аспект екологізації – зміну мислення і світогляду. Екологізація світогляду дозволяє у конкретній, предметній формі сформулювати відношення людини до інтересів суспільства. Час розставляє акценти у різних взаємостосунках між особистістю, суспільством і природою. Варто зазначити, що специфічною рисою сьогодення є поява екологічного контенту людського ідеалу, який варто враховувати в освітній, виховній, просвітницькій роботі.

До окремих форм екологічного виховання під час трудового навчання в закладах загальної середньої освіти можна віднести трудові справи екологічного спрямування. Йдеться про конкретні трудові справи учнів, спрямовані на поліпшення стану довкілля. Це може бути прибирання території, виготовлення годівничок, упорядкування клумб, насадження квітів чи дерев тощо. Процес виховання під час трудового навчання, як показує практика, буде ефективним, якщо справам надавати влучні назви. Наприклад, екологічне виховання можна здійснювати за допомогою таких трудових справ екологічного спрямування: «Джерельце», «Пташині їдальні», «Наш квітник», «Друзі лісу» та інші. Основними вимогами до трудових екологічних справ є такі: посиленість для учнів, цікавий зміст і різноманітні форми трудової діяльності в природі, суспільна значущість, екологічна доцільність.

Масові трудові заходи еколога-натуралістичного характеру передбачають участь великої кількості учнів – кількох класів, усієї школи. Їм властива суспільно корисна спрямованість. Це вечори на екологічні теми, екологічні лекторії, натуралістична кампанія «День птахів», «Тиждень саду», «Тиждень лісу», збирання кормів для зимового підживлення птахів, насадження дерев і кущів, боротьба зі шкідниками сільського господарства, заготівля лікарських рослин, шефська допомога лісництвам, рибним господарствам тощо. Важливе місце в позакласній діяльності з трудового навчання займають такі цікаві та пізнавальні форми й види екологічного виховання, як екологічні акції, операції, ігри, казки, суди, мітинги, естафети, вечори, марафони, тренінги, лекторії, всеобучі, екскурсії, походи, виступи екологічних агітбригад, показ екомод [4; 5] та інші. Озеленення пришкольних територій, залучення учнів до облаштування живих куточків, створення зимових садів є дієвим засобом активізації трудової діяльності школярів у довкіллі. Наприклад, нині в Україні започатковано акцію по висаджуванню 1 мільйону дерев за 24 години. До цієї акції долучаються різні прошарки нашого суспільства. Важливим виховним інструментарієм стане залучення до цієї акції школярів.

Традиційно природоохоронна діяльність школярів пов'язана з підгодівлею тварин, облаштуванням штучних гнізд, висадженням дерев та інших рослин. Проте аналіз методичної літератури показав, що науковцями і практиками розроблено значну кількість різних форм організації трудової діяльності школярів, зокрема й на екологічних засадах [1; 2; 5; 8; 9; 10; 11].

Найважливішим засобом екологічного виховання є організація різноманітних видів діяльності школярів безпосередньо в природному середовищі, в світі природи. Дане положення вимагає створення «навчального кабінету в природі». Оскільки природоохоронні справи найзручніше та найдоцільніше виконувати на природі, то однією з форм організації такої роботи є **екологічні стежки**, що є одним із засобів формування екологічної культури [7]. Екологічна стежка є однією з форм ознайомлення з територією, розширення в учнів знань про природні об'єкти, процеси та явища. Навчальна екологічна стежка – це педагогічно організований маршрут на місцевості для проведення навчальних екскурсій, прогулянок, масових заходів еколога-натуралістичного спрямування, пропагандистської роботи з охорони природи. Організаторами заходу вивчається наявність цікавих і типових для даної місцевості об'єктів, куточків дикої природи у поєднанні з антропогенним ландшафтом.

Ефективним у вивченні об'єктів екологічної стежки є діяльнісний підхід, а найбільш практично значущими є трудові десанти. Тому ми пропонуємо технологічно-природоохоронну спрямованість екологічних стежок. Під час таких «трудова десантів» відбувається актуальна інтеграція трудового та екологічного виховання в природному середовищі. Під час екскурсій і практикумів здійснюється не лише спостереження за природними процесами й милування красою природи, але й надання їй певної посильної для учнів допомоги.

Екологічні стежки можуть бути організовані вчителями трудового навчання та технологій разом з учителями природничих дисциплін (біології, географії, фізики) за участі учнів у будь-якій місцевості. Наше опитування виявило, що лише 34% учителів використовують екологічні стежки для проведення занять з трудового навчання. Вчителі м. Вінниця використовують стежку уздовж річки Південний Буг для заготівлі осіннього листя, гілочок, жолудів тощо для їх використання в аплікаціях, колажах та інших виробках.

У формуванні екологічно-технологічної культури учнів може бути ефективним проведення екологічно-технологічного тижня, що передбачає інтеграцію різнопредметних знань, з участю учителів. Педагоги складають план екологічно-технологічного тижня, що передбачає залучення учнів до екологічно-технологічних справ та використання знань з різних предметів.

Висновки. Значні можливості для реалізації завдань екологічного виховання школярів має позакласна робота з трудового навчання, насамперед масові трудові заходи. Навчальна екологічна стежка під час трудового навчання – це спеціально обладнана в освітніх цілях природна територія, на якій створюються умови для виконання системи завдань. Трудова діяльність учнів організовується в природному оточенні. Завдання виконуються під час екскурсій і практикумів. Це дозволяє проводити порівняльне вивчення природного і перетвореного середовища, вивчати характер природоперетворювальної діяльності людини, вчитися аналізувати й прогнозувати різні наслідки такої діяльності. Одночасно можна не лише спостерігати прояви антропогенного впливу на природну територію, але й регулювати режим її використання.

Список використаних джерел:

1. Глуханюк В.М. Сучасні проблеми екологічного виховання студентської молоді у педагогічних ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інформаційні методика навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2013. Вип. 34. С. 239-244.
2. Глуханюк В.М., Соловей В.В. Структура професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання в умовах компетентнісного підходу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 58. С. 68-76.
3. Глуханюк В.М., Соловей В.В., Шевцова Л.О. Метод проектів як основа професійної підготовки вчителя трудового навчання. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. 2. С. 68-71.
4. Глуханюк В.М., Шевцова Л.О. Формування екологічної компетентності в учнів основної школи. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 175-178.
5. Ілійчук Л. Природоохоронна діяльність як важлива умова формування екологічної культури школярів. *Науковий вісник ЧДУ: Педагогіка та психологія*. Чернівці: «Рута», 2006. Вип. 296. С. 156-162.
6. Марущак О.В. Структура системного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. Вип. 41. С. 394-399.
7. Поліщук Н.А. Екологічна стежка як засіб формування першооснов екологічної культури школяра. *Перший Всеукраїнський з'їзд екологів*. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. С. 305.
8. Пустовіт Г.П. Деякі погляди на сутність технологій екологічної освіти учнів у позашкільних закладах. *Шляхи вирішення екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика*: збірник праць за матеріалами всеукраїнської наук.-практ. конф. Хмельницький: Технологічний університет Поділля, 2003. С. 208-210.
9. Цвілик С.Д. Наступність організаційних форм і методів навчання у професійній підготовці молоді. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. Ч. 2. С. 364-369.
10. Цвілик С.Д. Методологія наступності у практичних формах організації навчального процесу. *Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді*. Вінниця, 2003. С. 117-121.
11. Шимкова І.В., Цвілик С.Д., Гаркушевський В.С., Модернізація професійної і технологічної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку STEAM-освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2019. Вип. 1(19). С. 152-159.